

เมื่อผู้รับควันไม่มีทางเลือก: การเมืองเรื่องร่างกายในพื้นที่สาธารณะ When Non-Smokers Have No Choice: The Body Politics of Secondhand Smoke in Public Space

บทนำ

ในสังคมไทย การสูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นในตลาดสด ป้ายหยุดรถโดยสารประจำทางหรือแม้กระทั่งโรงพยาบาล ดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติที่สามารถพบเห็นได้ทุกวัน ทุกช่วงเวลา ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว “พื้นที่สาธารณะ” เป็นเขตปลอดบุหรี่ตามกฎหมายไทย (กรมควบคุมโรค, ม.ป.ป) เพื่อคุ้มครองสุขภาพของผู้อื่นและคนรอบข้างจาก “ควันบุหรี่มือสอง” (Secondhand smoke) ซึ่งเป็นควันในรูปของฝุ่นละออง หมอกควัน และก๊าซจากการเผาไหม้ของสารเคมีเล็ก ๆ ในบุหรี่ นิโคติน และสารน้ำมันดิน (TAR) มีสารก่อมะเร็งมากกว่า 60 ชนิด และสารอื่น ๆ มีหลักฐานที่ยืนยันว่าควันบุหรี่มือสองเป็นอันตรายต่อสุขภาพอย่างรุนแรงและอาจรุนแรงถึงแก่ชีวิต (องค์การวิจัยด้านมะเร็งแห่งชาติ, 2550 อ้างถึงใน สมบัติ ทานะสุข, จริยา วัตร คมพยัคฆ์, และชฎาภา ประเสริฐทรง, 2563) โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 หมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ในมาตรา 28 กล่าวว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย” (สถาบันนิติธรรมาลัย, 2569) แต่สิทธิในลมหายใจที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์กลับถูกแทรกแซงด้วยควันบุหรี่ที่ไม่สามารถปฏิเสธได้

บทความนี้จะพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและอำนาจของผู้ที่สูบบุหรี่และผู้ที่ได้รับควันบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะโดยที่ไม่สมัครใจ โดยใช้แนวคิด Body Politics ในการวิเคราะห์ว่า “ร่างกาย” ไม่เคยเป็นเรื่องส่วนตัว แต่เป็นเรื่องของการกำกับและควบคุมโดยโครงสร้างทางสังคม

Body Politics: เมื่อร่างกายไม่ใช่เรื่องส่วนตัว

แนวคิด Body Politics เป็นแนวคิดที่มองว่า “ร่างกาย” ไม่ได้เพียงร่างกายชีวภาพ แต่เป็นพื้นที่ที่ถูกสอดส่อง กำกับควบคุมและต่อรองผ่านอำนาจทางสังคม เช่น กฎหมาย บรรทัดฐาน วัฒนธรรม รวมไปถึงอำนาจรัฐ ตั้งแต่มีชีวิตจนเสียชีวิต ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการเจริญพันธุ์ การศึกษา การทำงาน ช่วงเวลาว่าง การเจ็บป่วย นอกจากนี้ ร่างกายยังเป็นพื้นที่ในการต่อสู้ เพื่อแย่งชิงสิทธิเหนือร่างกายตนเอง จากการถูกกดขี่ทางสถาบันหรือโครงสร้าง ซึ่งการเมืองเรื่องร่างกายนี้ได้เข้าไปควบคุมประชากรหรือร่างกายสังคม และสร้างวินัยให้กับร่างกายของปัจเจก เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม (นัฐวุฒิ สิงห์กุล, 2561) การได้รับควันบุหรี่มือสองในพื้นที่สาธารณะโดยไม่สมัครใจ ที่ถึงแม้ลมหายใจจะเป็นของเราแต่อากาศที่เราเข้าไปนั้นกลับเป็นมลพิษที่เราไม่ต้องการ และถึงแม้จะมีกฎหมายคุ้มครองผู้ที่ไม่สูบบุหรี่แต่ก็ยังคงมีผู้ฝ่าฝืนเพราะการบังคับใช้ที่ไม่เข้มงวด และบทลงโทษที่ไม่สามารถทำให้ผู้กระทำผิดเกรง

กล่าวได้ ร่างกายจึงไม่ใช่เรื่องส่วนตัวอีกต่อไป แต่เป็นเรื่องของการกำกับดูแลและควบคุมในอาณาบริเวณของรัฐ

ควันบุหรี่มือสองในพื้นที่สาธารณะ

บุหรี่เป็นยาสูบชนิดหนึ่งที่ประกอบไปด้วยสารพิษหลายชนิด โดยเฉพาะสารก่อมะเร็ง สำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่าพฤติกรรมการสูบบุหรี่ในสังคมไทยปี พ.ศ. 2567 ของประชากรที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป มีผู้สูบบุหรี่จำนวน 9.8 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 16.5 มีผู้สูบบุหรี่ทุกวัน คิดเป็นร้อยละ 13.7 และผู้ที่ไม่ได้สูบบุหรี่ทุกวัน ร้อยละ 2.8 และเมื่อพิจารณาตามกลุ่มอายุ พบว่าช่วงอายุที่มีการสูบบุหรี่สูงสุดคือ 25-44 ปี คิดเป็นร้อยละ 20.1 รองลงมาคือช่วงอายุ 45-59 ปี คิดเป็นร้อยละ 19.7 ช่วงอายุ 20-24 ปี คิดเป็นร้อยละ 16.2 และช่วงอายุ 15-19 ปี คิดเป็นร้อยละ 5.3

ควันบุหรี่มือสอง (Secondhand smoke) คือควันบุหรี่ในรูปของละออง หมอกควัน และก๊าซที่ผู้สูบบุหรี่ออกมาทางลมหายใจ ซึ่งเผาไหม้โดยไม่ผ่านตัวกรองสารพิษใด ๆ ประกอบไปด้วยสารเคมีมากกว่า 7,000 ชนิด โดยมีนิโคติน สารน้ำมันดิน (TAR) ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็งที่ทำให้ลายอวัยวะของผู้ที่ได้รับควันบุหรี่เช่นเดียวกับผู้ที่สูบบุหรี่ โดยควันบุหรี่มือสองนี้เป็นอันตรายต่อสุขภาพที่รุนแรงจนอาจถึงแก่ชีวิตในทุกเพศและทุกวัย (องค์การวิจัยด้านมะเร็งระหว่างชาติ, 2550 อ้างใน สมบัติ ทานะสุข, จริยาวัตร คมพยัคฆ์, และชฎาภา ประเสริฐทรง, 2563)

พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2560 หมวด 5 ว่าด้วยการคุ้มครองสุขภาพของผู้ไม่สูบบุหรี่ มาตรา 42 บัญญัติว่า “ห้ามผู้ใดสูบบุหรี่ในเขตปลอดบุหรี่” ซึ่งพื้นที่สาธารณะที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันเป็นสถานที่ที่ถูกกำหนดให้เป็น “เขตปลอดบุหรี่ทั้งหมด” โดยพื้นที่สาธารณะ หมายถึงพื้นที่ที่ผู้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าที่สุด โดยเจณณรงค์ ซาก้า อดีตสถาปนิกและอาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ให้คำจำกัดความของพื้นที่สาธารณะว่า ต้องเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าไปใช้งานได้ มีความปลอดภัย และต้องเดินทางสะดวก (ไทยรัฐ, 2565) ซึ่งบทลงโทษของการสูบบุหรี่ในเขตปลอดบุหรี่ คือปรับไม่เกิน 5,000 บาท เพื่อเป็นการคุ้มครองสุขภาพของผู้ไม่สูบบุหรี่ แต่แม้จะมีกฎหมายเอาผิดแล้วก็ยังพบที่มีการสูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะอยู่ สำนักข่าวรายงานว่า มีการสูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะแม้มีกฎหมายเอาผิด นายตรวจจรดโดยสารเขต 8 ระบุว่า พบเห็นผู้สูบบุหรี่ที่ป้ายหยุดรถประจำทางเป็นประจำ ส่งผลกระทบต่อผู้ที่มาใช้บริการรถประจำทาง จนมีการออกมาร้องเรียนเป็นจำนวนมาก ซึ่งพนักงานระบุว่าผู้สูบบุหรี่มักไม่เกรงกลัวกฎหมาย แม้ว่าจะมีป้ายเตือนหรือประกาศเสียงตามสายก็ตาม (Thai PBS, 2567)

พื้นที่สาธารณะ: พื้นที่ต่อรองอำนาจผ่านร่างกาย

การสูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะ เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายซึ่งมีบทลงโทษคือปรับไม่เกิน 5,000 บาท แต่ก็พบว่ามีการสูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เช่น ป้ายหยุดรถประจำทาง ตลาดสด ร้านอาหาร ทั้งได้รับควันบุหรี่โดยตรงหรือการพบเห็นกันบุหรี่ในพื้นที่นั้น ซึ่งสาเหตุหลักที่ทำให้บุคคลสูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะ คือ การเสพติดสารนิโคติน หากผู้ที่สูบบุหรี่ขาดสารนี้จะทำให้รู้สึกหงุดหงิด วิตกกังวล และต้องการสารนิโคตินอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องสูบบุหรี่ทันทีเมื่อมีโอกาส แม้กระทั่งในพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่ห้ามสูบบุหรี่ สาเหตุถัดมา คือความเคยชินและความเข้าใจผิด ผู้สูบบุหรี่บางคนอาจมองว่า พื้นที่โล่งจะทำให้ควันกระจายตัวได้เร็ว หรือไม่ได้ตระหนักว่าควันบุหรี่มือสองจะส่งผลกระทบต่อผู้อื่น รวมไปถึงการเข้าใจผิดในเรื่องของสิทธิ บางคนเชื่อว่าการสูบบุหรี่ถือเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่สามารถกระทำได้ แม้แต่ในพื้นที่สาธารณะ

เมื่อกฎหมายไม่สามารถเอาผิดกับผู้ก่อให้เกิดควันได้ ผู้ที่ได้รับควันโดยไม่สมัครใจจึงตกอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องดูแลและปกป้องตนเอง โดยพฤติกรรมของผู้ที่ไม่สูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะส่วนมากจะมีการหลีกเลี่ยงการได้รับควันบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะเพื่อปกป้องสิทธิตนเอง โดยการเดินเลี่ยง หรือไม่เข้าไปอยู่ในสถานที่ที่มีผู้สูบบุหรี่อยู่ แต่มีจำนวนเพียงเล็กน้อยที่แสดงท่าทีไม่พอใจต่อผู้สูบบุหรี่อย่างชัดเจนหรือการร้องขอให้ผู้สูบบุหรี่หยุดสูบบุหรี่ ซึ่งสาเหตุสำคัญคือ ความเกรงใจ ไม่กล้าพูด และการไม่มี “อำนาจ” หน้าที่ในการกล่าวตักเตือน

การที่คนส่วนใหญ่ไม่กล้าเข้าไปตักเตือนผู้ที่สูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะ แต่เลือกแก้ปัญหาที่ตัวเอง มักเกิดจากความกลัวการเผชิญหน้าและความรุนแรง ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คนกลัวว่าถ้าหากเข้าไปเตือนอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหรือการใช้กำลังเกิดขึ้น การที่คนคิดว่าการเข้าไปตักเตือนผู้กระทำผิดไม่ใช่หน้าที่ของประชาชนที่ต้องจัดการกันเอง แต่เป็นหน้าที่ของ “กฎหมาย” ที่ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดจนผู้กระทำผิดเกรงกลัวและไม่กล้าที่จะกระทำผิด นอกจากนี้มารยาททางสังคมของคนไทยที่ขึ้นชื่อเรื่องของความเกรงใจยังเป็นอีกสาเหตุหลักที่คนไม่กล้าเข้าไปตักเตือนและเลือกที่จะเดินหนี ปิดจมูก หรือการหลีกเลี่ยงแทนการเข้าไปปะทะโดยตรง

เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ควันบุหรี่มือสองในพื้นที่สาธารณะผ่าน Body Politics จะเห็นได้ว่าปัญหานี้ไม่ใช่เพียงการฝ่าฝืนกฎหมายของผู้สูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะ หรือความล้มเหลวของการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการทำให้การจัดการความเสี่ยงถูกผลักจากรัฐลงมาสู่ร่างกายของผู้ที่ไม่สูบบุหรี่ ผู้ที่ได้รับควันโดยไม่สมัครใจจึงถูกทำให้ต้องเรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยง ในขณะที่ผู้สูบบุหรี่ยังสามารถครอบครองพื้นที่สะอาดได้ต่อไป ในแง่นี้กฎหมายจึงทำหน้าที่เชิงสัญลักษณ์มากกว่าการคุ้มครองร่างกาย ในขณะที่บรรทัดฐานของสังคมกลับกลายเป็นกลไกควบคุมร่างกายที่มีประสิทธิภาพกว่า การเมืองของร่างกายในการสูบบุหรี่ จึงไม่ใช่แค่สิทธิที่ถูกละเมิด แต่เป็นกระบวนการที่ทำให้ร่างกายของผู้ไม่สูบบุหรี่ต้องยอมรับความเสี่ยงในพื้นที่ที่ควรเป็นของทุกคน

สรุป

การที่ยังมีผู้ที่ได้รับควันบุหรี่มือสองในพื้นที่สาธารณะโดยไม่สมัครใจอยู่ ไม่ใช่เป็นเพียงเพราะกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายที่ไม่ทั่วถึงและไม่สามารถที่จะควบคุมการกระทำของผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายที่ว่า “ห้ามผู้ใดสูบบุหรี่ในเขตปลอดบุหรี่” โดยเฉพาะในพื้นที่สาธารณะได้อย่างสมบูรณ์เท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะบรรทัดฐานของสังคมไทยที่มักจะเอื้อให้กับผู้ที่สูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะ กล่าวคือ สังคมไทยเป็นสังคมที่สอนให้มีความเกรงใจ หลีกเลียงความขัดแย้ง ทำให้คนไทยเลือกที่จะจัดการปัญหาที่ตนเองโดยการปิดจมูก เดินหนี เพื่อหลีกเลียงความขัดแย้งแทนที่จะเข้าไปตักเตือน บอกกล่าวให้ผู้กระทำผิดรู้ตัว ในมุมมอง Body Politics จึงเห็นได้ว่าแม้รัฐอาจมีการประกาศใช้กฎหมายคุ้มครองสุขภาพของประชาชน แต่ในทางปฏิบัติ ร่างกายของผู้ที่ได้รับควันบุหรี่ยังคงถูกทำให้ “เสี่ยง” และต้องรับภาระในการหลีกเลียงหรือปกป้องตนเองอยู่ฝ่ายเดียว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าร่างกายไม่เคยเป็นเรื่องส่วนตัว และ “พื้นที่สาธารณะ” ไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยและเท่าเทียมกันสำหรับทุกคน แต่เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยการต่อรองอำนาจผ่านร่างกาย โดยเฉพาะควันบุหรี่ที่สามารถแทรกซึมเข้าสู่ร่างกายของผู้อื่นอย่างหลีกเลียงไม่ได้ จึงทำให้ร่างกายของผู้ที่ไม่สูบบุหรี่กลายเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยไม่มีสิทธิเลือก และถูกทำให้ “ไร้อำนาจ” ในพื้นที่ที่ควรเป็นของทุกคน

ผู้เขียน

ลัทธิพรธณ ประโยชนานนท์ นักศึกษาฝึกประสบการณ์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรณานุกรม

- กิดานัล กังแฮ. (2567). 'พื้นที่ห้ามสูบ' รวมทวงสิทธิ์ที่คุณพึงได้
<https://www.thaihealth.or.th/%E0%B8%9E%E0%B8%B7%E0%B9%89%E0%B8%99%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%AB%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B8%AA%E0%B8%B9%E0%B8%9A-%E0%B8%A3%E0%B9%88%E0%B8%A7%E0%B8%A1%E0%B8%97%E0%B8%A7/>
 กรมควบคุมโรค (ม.ป.ป). ไขข้อข้องใจ จัดเขตปลอดบุหรี่ เขตสูบบุหรี่อย่างไรให้ถูกกฎหมาย.
<https://ddc.moph.go.th/uploads/publish/932420191120044709.pdf>
 จักรพันธ์ เพ็ชรภูมิ, รุ่งนภา แยมกลีบ, และบุญชนัญญา พงษ์ปรีชา. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรม หลีกเลียงการได้รับควันบุหรี่มือสองของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง. วารสารสาธารณสุข มหาวิทยาลัยบูรพา, 13(2), 89-101.
<https://journal.lib.buu.ac.th/index.php/health/article/view/5778>
 จุฑามณี สารเสวก. (2564). การเมืองเรื่องร่างกายว่าด้วย “นโยบายผ้าอนามัย”.
<https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/263>
 นัจวุฒิ ลิงห์กุล. (2561). ข้อถกเถียงว่าด้วยแนวคิดเกี่ยวกับร่างกาย : ร่างกายสองส่วน(Two Bodies) กับ ร่างกายสามส่วน (Three Bodies). <http://nattawutsingh.blogspot.com/2018/02/two-bodiethree-bodies.html>

- บุญเลี้ยง สุพิมพ์, ภาสิต สิริเทศ, และสิทธิศักดิ์ ตีคำ. (2565). บุหรี่มือสอง: ผลกระทบต่อสุขภาพและมาตรฐานการควบคุม. วารสารกฎหมายและนโยบายสาธารณสุข, 8(1), 95-112.
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/journal_law/article/view/254487/172804
- ปิยะวรรณ กุลย์รัตน์, ระรินทร์ ษรเกต, วิน วิณิชวัญ, และสุณี เลิศสินอุดม. (2563). การรับรู้และทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการสูบบุหรี่และการรณรงค์ไม่สูบบุหรี่ในชุมชนของตำบลปากน้ำชุมพร.
https://compharmfund.or.th/site/assets/files/research/20211106011015_RSf.pdf
- พระราชบัญญัติ ควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2560. (5 เมษายน 2560). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 134 ตอนที่ 39 ก หน้า 27-47. <https://mahidol.ac.th/temp/2022/04/smoke1.pdf>
- พระสิทธิพร นรตตโม, และวิโรจน์ วิชัย. (ม.ป.ป). การศึกษาเปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องร่างกายในปรัชญาของมิเชล ฟูโกต์กับพุทธปรัชญาเถรวาท.
<https://www.firstojs.com/index.php/JDW/article/download/352/189/>
- พิเศษอดิศักดิ์ ทองบุญ (2560). วิถีแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยด้วยการสมานฉันท์แนวพุทธ. วารสารมหาจุฬาริชาการ, 1(2), 24-34.
[chrome://downloads/suchaya09,+Journal+editor,+03.+%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%98%E0%B8%B5%E0%B9%81%E0%B8%81%E0%B9%89%E0%B8%9B%E0%B8%B1%E0%B8%8D%E0%B8%AB%E0%B8%B2+\(24-34\).pdf](chrome://downloads/suchaya09,+Journal+editor,+03.+%E0%B8%A7%E0%B8%B4%E0%B8%98%E0%B8%B5%E0%B9%81%E0%B8%81%E0%B9%89%E0%B8%9B%E0%B8%B1%E0%B8%8D%E0%B8%AB%E0%B8%B2+(24-34).pdf)
- เภสัชอาสาพาเลิกบุหรี่. (ม.ป.ป). โรคที่เกิดจากการสูบบุหรี่.
<http://quitsmoking.pharmacy.psu.ac.th/index.php/quit-attempts/precontemplation/89-precontemplation/123-smoking-diseases>
- โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์. (2562). ควันบุหรี่มือสอง อันตรายกว่าที่คิด.
<https://www.bumrungrad.com/th/health-blog/may-2019/smoking-danger>
- สถาบันนิติธรรมมาลัย. (2569). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐.
<https://www.drthawip.com/constitution/006>
- สุภาภรณ์ ดั่งแพง, และเขมมาดี มาสิงบุญ. (2552). ประสบการณ์ชีวิตของวัยรุ่นไทยที่สูบบุหรี่และไม่สูบบุหรี่.
https://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/765/1/2567_042.pdf
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). การสำรวจสถานการณ์การสูบบุหรี่และการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของประชากร พ.ศ. 2567. https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20250401100215_151_69.pdf
- สมบัติ ทานะสุข, และจริยาวัตร คมพยัคฆ์, และชฎาภา ประเสริฐทรง. (2563). ควันบุหรี่มือสองกับพฤติกรรมการป้องกันควันบุหรี่มือสองของผู้หญิงที่มีสามีสูบบุหรี่. วารสารเกษมบัณฑิต, 21(2), 30-39.
<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jkbu/article/view/241302/168230>
- ศุภชัย ชัยจันทร์, และณรงพน ไล่ประกอบทรัพย์. (2559). แนวคิดสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในเมือง. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 15(2), 71-83.
<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/arch-kku/article/view/82745/65749>
- อดิศักดิ์ กันทะเมืองลี. (2562). อะไรคือ 'พื้นที่สาธารณะ' กันแน่.
<https://theurbanis.com/public-realm/06/12/2019/204>
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). อำนาจกับร่างกาย. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บ.ก.), คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์ : จากวาทกรรมของอัตบุคคล ถึงจุดเปลี่ยนของอัตตา (พิมพ์ครั้งที่ 2, น. 130-133). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอกวสา สุขสง. (2565). "พื้นที่สาธารณะ" ความสุขที่ยังหาไม่เจอของคน กทม.

<https://www.thairath.co.th/scoop/theissue/2376056#>

เอมอร พุฒิพิสิฐเชษฐ. (2542). การรับรู้และพฤติกรรมของคนไทยต่อการสูบบุหรี่ในพื้นที่สาธารณะ.

[https://kb.hsri.or.th/dspace/bitstream/handle/11228/1208/hs0641.PDF?sequence=2
&isAllowed=y](https://kb.hsri.or.th/dspace/bitstream/handle/11228/1208/hs0641.PDF?sequence=2&isAllowed=y)

The Coverage. (2567). รู้หรือไม!? สถานที่เหล่านี้ก็ 'ห้ามสูบบุหรี่' ตามกฎหมาย

<https://www.thecoverage.info/news/content/6728>

Thai PBS. (2567, พฤษภาคม) พบมีการสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ แม้มีกฎหมายเอาผิด [Video]. YouTube.

<https://youtu.be/5e3hyWGoJHE?si=lpYmz77txJPb4k1D>